

Wyrok z dnia 18 stycznia 1996 r.

I PRN 102/95

Waloryzacja powinna uwzględniać interes obu stron stosunku prawnego. Wysokość odsetek od wypłaconych z opóźnieniem świadczeń za pracę wraz z odsetkami od zaległych odsetek powinna być uwzględniona, jako jeden z elementów podlegających sądowej ocenie przy zastosowaniu art. 358¹ § 3 k.c.

Przewodniczący SSN: Walerian Sanetra, Sędziowie SN: Adam Józefowicz (sprawozdawca), Andrzej Kijowski,

Sąd Najwyższy, z udziałem prokuratora Stefana Trautsolta, po rozpoznaniu w dniu 18 stycznia 1996 r. sprawy z powództwa Tadeusza U., Jolanty A., Janusza S., Andrzeja L., Teresy R.-S., Lecha G. przeciwko Prokuraturze Wojewódzkiej w G. o zapłatę, na skutek rewizji nadzwyczajnej Prokuratora Generalnego od wyroku Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z siedzibą w Gdyni z dnia 5 września 1995 r., [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i poprzedzający go wyrok Sądu Rejonowego-Sądu Pracy w Gdańsku z dnia 14 lutego 1995 r., [...] w pkt 1 oraz przekazał sprawę Sądowi Rejonowemu-Sądowi Pracy w Gdańsku do ponownego rozpoznania w tym zakresie.

U z a s a d n i e n i e

Powodowie Tadeusz U., Jolanta A., Janusz S., Andrzej L., Teresa R.-S., Lech G. i Krzysztof K. wystąpili z pozwem przeciwko Prokuraturze Wojewódzkiej w G. o zasądzenie zwaloryzowanego, należnego im zaległego wynagrodzenia za pracę, obliczonego zgodnie z obowiązującymi przepisami i ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu.

Powodowie w piśmie z dnia 15 grudnia 1993 r. sprecyzowali żądanie pozwu i wnieśli o zasądzenie zwaloryzowanych kwot należnego im wynagrodzenia i nagrody z zysku za okres od 1 stycznia 1989 r. do 31 października 1991 r., zgodnie z wyliczeniem biegłego i potrącenie od wyliczonych należności kwot wypłaconych w dniu 18 grudnia 1992 r.

Pozwana Prokuratura wniosła o oddalenie powództwa.

Sąd Rejonowy-Sąd Pracy w Gdańsku wyrokiem z dnia 16 grudnia 1993 r. zasądził na rzecz powodów: Tadeusza U. kwotę 47.452.200 zł, Jolanty A. kwotę 37.758.880 zł, Janusza S. kwotę 29.846.950 zł, Andrzeja L. kwotę 34.948.100 zł, Teresy R.-S. kwotę 20.051.700 zł, Lecha G. kwotę 35.536.200 zł, Krzysztofa K. kwotę 13.010.500 zł. W części ograniczonego powództwa Sąd umorzył postępowanie. Wyliczenia zasądzonej należności Sąd Rejonowy dokonał po zasięgnięciu opinii bieg-

łego, którą Sąd uznał za prawidłową i adekwatną do spadku siły nabywczej pieniądza oraz zgodną z istotą waloryzacji z art. 358¹ § 3 k.c., mającej zastosowanie w sprawie w związku z art. 300 k.p. W zakresie cofniętego powództwa w piśmie z 15 grudnia 1993 r. Sąd postępowanie umorzył na zasadzie art. 355 § 1 k.p.c. Jako podstawę prawną uwzględnionej części powództwa Sąd wskazał także art. 94 pkt 5 k.p.

Powyższy wyrok zaskarżyła pozwana Prokuratura w odniesieniu do części zasądzonych na rzecz powodów poszczególnych kwot.

Sąd Wojewódzki w Gdańsku-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z siedzibą w Gdyni, wyrokiem z dnia 12 maja 1994 r. uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Rejonowemu-Sądowi Pracy do ponownego rozpoznania. Nastąpiło to z tej przyczyny, że Sąd rewizyjny z urzędu stwierdził niewyjaśnienie wszystkich istotnych okoliczności sprawy, wyrażające się w niedostrzeżonym przez Sąd I instancji błędzie w opinii biegłego, dotyczącym okresu od 1 stycznia 1991 r. do 30 października 1991 r. Sporządzając swoją opinię w części odnoszącej się do tego okresu, biegły przyjął za podstawę dokonywanych naliczeń i waloryzacji niewłaściwą kwotę średnią wynagrodzenia w sferze produkcji materialnej, nie uwzględniając zmian przepisów prawnych o wynagrodzeniach w sferze budżetowej. Sąd Wojewódzki uznał, że błąd ten winien być przy ponownym rozpoznaniu sprawy skorygowany w drodze dopuszczenia uzupełniającej opinii biegłego ze wskazaniem mu przyjęcia do podstawy naliczenia i waloryzowania świadczeń powodów średniej płacy w sferze produkcji materialnej za I kwartał 1991 r. z wypłatami z zysku, tj. kwoty 1.630.900 zł. Tak naliczone i zwaloryzowane świadczenie powodów należy odnieść do kwot wypłaconych im przez pozwanego w dniach: 18.12.1992 r., 8.04.1993 r., 20.12.1993 r., 30.12.1993 r., 25.04.1994 r. i ustalić ewentualne różnice, które będą jeszcze należały się powodom. W pozostałym zakresie, w razie cofnięcia pozwu, Sąd II instancji zalecił umorzyć postępowania w części zaspokojonych roszczeń lub oddalić powództwo w razie braku takiego cofnięcia.

Poza tym Sąd Wojewódzki uznał za trafny pogląd Sądu Rejonowego, iż zgodnie z utrwalonym orzecnictwem i stanowiskiem doktryny, wierzyciele mogą dochodzić przed sądem waloryzacji świadczenia również w sprawach z zakresu prawa pracy i nie jest to sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Zarzutu sprzeczności z tymi zasadami nie może podnosić strona, która sama naruszyła te zasady, niewypłacając terminowo i w określonej wysokości wynagrodzeń za pracę. Sąd II instancji uznał sposób waloryzacji dokonanej przez Sąd I instancji za adekwatny do spadku siły nabywczej pieniądza w latach 1989-1991, który - wbrew zarzutom rewizji - był istotny w tym okresie.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Rejonowy-Sąd Pracy w Gdańsku wyrokiem z dnia 14 lutego 1995 r., [...] zasądził od

pozwaney Prokuratury Wojewódzkiej w G. na rzecz: Andrzeja L. kwotę 738 zł 61 gr, Jolanty A. kwotę 759 zł 14 gr, Janusza S. kwotę 793 zł 79 gr, Lecha G. kwotę 700 zł 76 gr, Tadeusza U. kwotę 1.146 zł 76 gr, Teresy R.-S. kwotę 320 zł 86 gr, z tym, że powyższe kwoty zasądzono z ustawowymi odsetkami od dnia 27 stycznia 1993 r. do dnia zapłaty. Ponadto Sąd Rejonowy umorzył postępowanie w zakresie ograniczonego powództwa i oddalił powództwo w pozostałej części oraz nadał wyrokowi rygor natychmiastowej wykonalności.

Rozpoznając ponownie sprawę Sąd Rejonowy dopuścił dowód z uzupełniającej opinii biegłego, który zgodnie z wytycznymi Sądu II-ej instancji przyjął za podstawę waloryzacji świadczeń powodów za okres od 1.01. - 30. 10.1991 r. kwotę 1.630.900 zł do 5.11.1991 r. z wypłatami z zysku, a od 6.11.91 r. bez wypłat z zysku (1.452.100 zł), stanowiącą średnią płacę w sferze produkcji materialnej za I kwartał 1991 r., a nie - jak to poprzednio przyjął biegły - za IV kwartał 1992 r. na dzień wypłaty. Sporządzając opinię uzupełniającą biegły mgr Bogusław Ł. zweryfikował należne wynagrodzenie za okres od 1.01. - 30.10.91 r. według podstawy 1.630.900 zł za cały okres, ustalił procent różnicy między należnym, a wypłaconym wynagrodzeniem i odniósł do średniej krajowej w IV kwartale 1992 r. Od zweryfikowanej na nowo kwoty należnej powodom odliczył wypłaty dokonane przez pozwanego w dniach 18.12.1993 r., 8.04.1993 r., 20.12.1993 r., 31.12.1993 r. i 25.04.1994 r. i ustalił kwoty pozostałe do wypłaty powodom w wysokości określonej w sentencji wyroku. W odniesieniu do prokuratora Krzysztofa K. wypłacona kwota była wyższa niż wynosiła zwaloryzowana kwota, Sąd Rejonowy uznał, że brak jest podstaw do dalszych wypłat i w tej części powództwo oddalił oraz umorzył postępowanie w częściach cofniętego powództwa. Ponadto Sąd ten zwaloryzował świadczenia po rozważeniu interesów stron i zgodnie z zasadami współżycia społecznego. Świadczenia powodów zostały zwaloryzowane za okres od terminu wymagalności do dnia ich wypłaty, tj. na IV kwartał 1992 r. W związku z tym Sąd zasądził odsetki powodom od dnia wniesienia powództwa do dnia zapłaty.

Od powyższego wyroku strona pozwana złożyła rewizję, wnosząc o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa.

Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z siedzibą w Gdyni - wyrokiem z dnia 5 września 1995 r., [...] oddalił rewizję pozwanego jako nieuzasadnioną. Swoje stanowisko odnośnie dopuszczalności waloryzacji świadczeń w niniejszej sprawie wyraził już w orzeczeniu z dnia 12 maja 1994 r. uchylającym wyrok Sądu Rejonowego-Sądu Pracy w Gdańsku i przekazującym sprawę do ponownego rozpoznania. Ta ocena prawna wiąże sąd rewizyjny przy ponownym rozpoznaniu sprawy. Przepis art. 358¹ § 3 k.c. może mieć odpowiednie zastosowanie z mocy art. 300 k.p. do zobowiązań wynikających ze stosunku pracy. Sąd Wojewódzki powołał się w tym przedmiocie na stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w orzeczeniach z 13 marca

1992 r., I PZP 14/92 (OSNCP 1992 z. 9 poz. 160) i z dnia 3 kwietnia 1992 r., I PZP 19/92 (OSNCP 1992 z. 9 poz. 166), z których wynika dopuszczalność waloryzacji wynagrodzenia zaległego, nie wypłaconego jeszcze pracownikowi, a także waloryzacja wypłaconego już świadczenia.

Sąd Wojewódzki uznał za niezasadny zarzut naruszenia art. 363 § 1 k.p.c. w związku z art. 382 k.p.c. W sytuacji, gdy Sąd I instancji nie orzekł pozytywnie ani negatywnie o odsetkach przy pierwszym rozpoznaniu sprawy, stronie powodowej przysługiwało prawo do złożenia wniosku o uzupełnienie wyroku lub zgłoszenie nowego powództwa o te odsetki, osobno lub w czasie rozpoznawania sprawy ponownie po jej uchyleniu (co uczyniła). Orzeczenie o odsetkach podlega zatem normalnemu trybowi odwoławczemu, jako dotyczące części orzeczenia Sądu I instancji, wydanego po ponownym rozpoznaniu sprawy. Wobec braku uzasadnionych podstaw Sąd Wojewódzki oddalił rewizję.

Od powyższego wyroku i poprzedzającego go wyroku Sądu Rejonowego-Sądu Pracy w Gdańsku z dnia 14 lutego 1995 r., [...], Prokurator Generalny RP złożył rewizję nadzwyczajną zarzucając powyższymi wyrokami rażące naruszenie prawa, w szczególności art. 3 § 2, art. 316 § 1, art. 181 § 1, art. 385 § 1, art. 387 k.p.c. w związku z art. 358 § 3 k.c. Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonych orzeczeń i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu-Sądowi Pracy w Gdańsku do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy rozpatrując rewizję nadzwyczajną wziął pod rozwagę, co następuje:

W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku Sąd Wojewódzki trafnie ustosunkował się do kwestii dopuszczalności stosowania z mocy art. 300 k.p. przepisu art. 358¹ § 3 k.c. do zobowiązań okresowo wypłacanych, wynikających ze stosunku pracy, w tym waloryzacji zaległej części niewypłaconego w terminie wynagrodzenia za pracę. Pogląd ten, przyjęty w orzecznictwie, nie jest kwestionowany co do zasady w rewizji nadzwyczajnej, która opiera się na innych podstawach. Skarżący zarzucił bowiem rażące naruszenie przez Sąd I instancji obowiązku wszechstronnego zbadania wszystkich istotnych okoliczności sprawy i niewyjaśnienie rzeczywistej treści stosunków faktycznych i prawnych, niezbędnych do prawidłowego zastosowania art. 358¹ § 3 k.c. w niniejszej sprawie, czego Sąd II instancji także nie miał na uwadze przy rozpatrywaniu rewizji od wyroku sądu I instancji.

Sąd Najwyższy podzielił ten zarzut rewizji nadzwyczajnej pomimo uznania prawidłowości ustaleń Sądu I instancji, zaaprobowanych przez sąd rewizyjny co do tego, że pozwany zalegał z zapłatą w terminie części należnego powodowi wynagrodzenia miesięcznego w okresie objętym żądaniem powodów.

Celem przepisu art. 358¹ § 3 k.c. jest wyrównanie rzeczywistych strat, jakie wierzyciel poniósł na skutek zmiany

siły nabywczej pieniądza po powstaniu zobowiązania. Zastosowanie waloryzacji sądowej, przewidzianej w tym przepisie wymagało jednak ustalenia i rozważenia przez sąd, czy rzeczywiście, na skutek spadku siły nabywczej pieniądza w okresie niestabilności gospodarczej, należna część świadczeń za pracę wypłacona z opóźnieniem utraciła w okresie między powstaniem zobowiązania, a jego zapłatą w sumie nominalnej wartość ekonomiczną, jaką powinna przedstawiać zgodnie z zasadą pełnej odpłatności za pracę. Po ustaleniu deprecjacji niespełnionej części świadczenia z tytułu wynagrodzenia za pracę w terminie z naruszeniem prawa, należało rozważyć, czy utratę wartości ekonomicznej w określonym okresie do dnia zapłaty zobowiązania nie rekompensowały obowiązujące w tym czasie wysokie odsetki ustawowe od zaległych kwot. Sąd Najwyższy w składzie orzekającym w niniejszej sprawie podziela wyrażony w wyroku z dnia 16 września 1993 r., I PRN 70/93 (OSNCP 1994 z. 5 poz. 113) pogląd, że "w pewnym okresie wysokość odsetek ustawowych była tak znaczna za opóźnienie świadczenia, że - przynajmniej w pewnym stopniu - nabrały charakteru waloryzacyjnego. Kwestie te podlegają ocenie sądu dokonującego waloryzacji. Waloryzacja ma bowiem uwzględnić m.in. interes obu stron stosunku prawnego. Sądowi przysługuje też prawo wyboru zastosowanego miernika waloryzacji". W orzeczeniu tym Sąd Najwyższy stwierdził, że wysokość odsetek ustawowych należnych w danym okresie powinno się uwzględnić, jako jeden z elementów podlegających ocenie przy zastosowaniu art. 358¹ § 3 k.c. Bezsporne w sprawie jest, że pozwany zakład pracy wypłacił powodom w różnym czasie należne kwoty wraz z odsetkami od wypłaconych z opóźnieniem świadczeń za pracę wraz z odsetkami od zaległych odsetek. Należało zatem zbadać i ustosunkować się do tego, czy wypłacone powodom kwoty z tytułu należnych odsetek ustawowych (różnych co do wysokości w poszczególnych okresach) równoważą ubytek wartości należnych powodom świadczeń i zaspokajają ich roszczenia, spowodowane istotną zmianą siły nabywczej pieniądza po powstaniu zobowiązania. Sąd Wojewódzki nie rozważył tej kwestii, lecz zaakceptował ogólnikowy i niejasny sposób rozliczeń należności powodów przez biegłego w opinii, nie uwzględniającej całego mechanizmu waloryzacji świadczeń, którego dokonuje sąd na podstawie przesłanek, określonych w art. 358¹ § 3 k.c. Sąd dokonujący rewaloryzacji powinien ocenić w jakim zakresie należało zaspokoić nieuregulowane świadczenia w oznaczonym okresie, mając przy tym na uwadze, czy waloryzacyjny charakter odsetek ustawowych zaspokoił utratę wartości świadczeń zapłaconych z opóźnieniem przez pozwanego.

Pominięcie kwestii odsetek przez sądy obu instancji uzasadnia - zdaniem Sądu Najwyższego zarzuty rewizji nadzwyczajnej. Nierozważenie tej istotnej okoliczności dla prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy, którą Sąd Wojewódzki powinien wziąć pod rozwagę z mocy art. 381 k.p.c., wymaga uwzględnienia rewizji nadzwyczajnej, gdyż brak było przesłanek

i podstaw do oddalenia rewizji przez ten Sąd. Z powyższych względów Sąd Najwyższy z mocy art. 422 § 2 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok i poprzedzające go orzeczenie sądu pierwszej instancji w części uwzględniającej powództwo w pkt 1 oraz przekazał sprawę temu sądowi do ponownego rozpoznania. W ramach rozważań interesu obu stron, rzeczą Sądu I instancji stosującego waloryzację będzie dokonanie analizy, czy i w jakim zakresie odsetki i odsetki od odsetek, do których z ustawy ma prawo wierzyciel, spełniały funkcje waloryzacyjne w okresie objętym żądaniem pozwu i czy miały charakter rekompensaty spadku siły nabywczej pieniądza lub tylko wynagrodzenia za korzystanie z cudzych pieniędzy. W zależności od tego Sąd powinien rozważyć, czy zapłacone powodowi odsetki i odsetki od odsetek spełniły w całości lub w określonej części rolę waloryzacyjną, uwzględniającą interesy obu stron.

Rozpoznając ponownie sprawę Sąd I instancji winien zwrócić również uwagę na pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w wyroku z dnia 4 sierpnia 1994 r. I PRN 49/94 (OSNAPiUS 1994 nr 7 poz. 113), w którym stwierdzono, że od zwaloryzowanego na podstawie art. 358¹ § 3 k.c. świadczenia w części przekraczającej jego nominalną wysokość, odsetki za opóźnienie należą się dopiero od daty wyroku sądowego, mocą którego dokonano waloryzacji, a nie - jak to uczynił sąd I instancji - od daty wniesienia pozwu. Skutek waloryzacji następuje bowiem z mocy orzeczenia sądu, które ma charakter konstytutywny.

Sąd Rejonowy-Sąd Pracy rozpoznając sprawę winien mieć także na względzie przepisy art. art. 6, 10 i 468 § 2 pkt 2 k.p.c. Nasuwają one celowość skłonienia stron do ugodowego załatwienia sporu z uwagi na dobro służby i przewlekłość postępowania w sprawie oraz wysokość dochodzonych roszczeń przez powodów.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

=====